

Program vydala
**Divadelní společnost
Petra Bezruče** s. r. o.
ke druhé premiéře
sezóny 2004–2005.

Práva k provozování tohoto díla zastupuje
DILIA, divadelní a literární
agentura, Krátkého 1, 190 00 Praha 9.

Zahraniční agentura:

Draken Teaterförlag, Stockholm.

Textová část programu: **Šárka Čiśařová**
a **Olga Bártová**.

Grafický návrh plakátu a programu:
Marta Roszkopfová.

Fotografie **Radovan Šťastný** a archiv.
DTP **Marian Siedlaczek**.

Vytiskl **PROprint**, s. r. o., Český Těšín.

Divadlo Petra Bezruče provozuje
Divadelní společnost Petra Bezruče.
Ředitel **Jiří Krejčř**.

Umělecký šef **Norbert Lichý**.
Manažer **Tomáš Suchánek**.

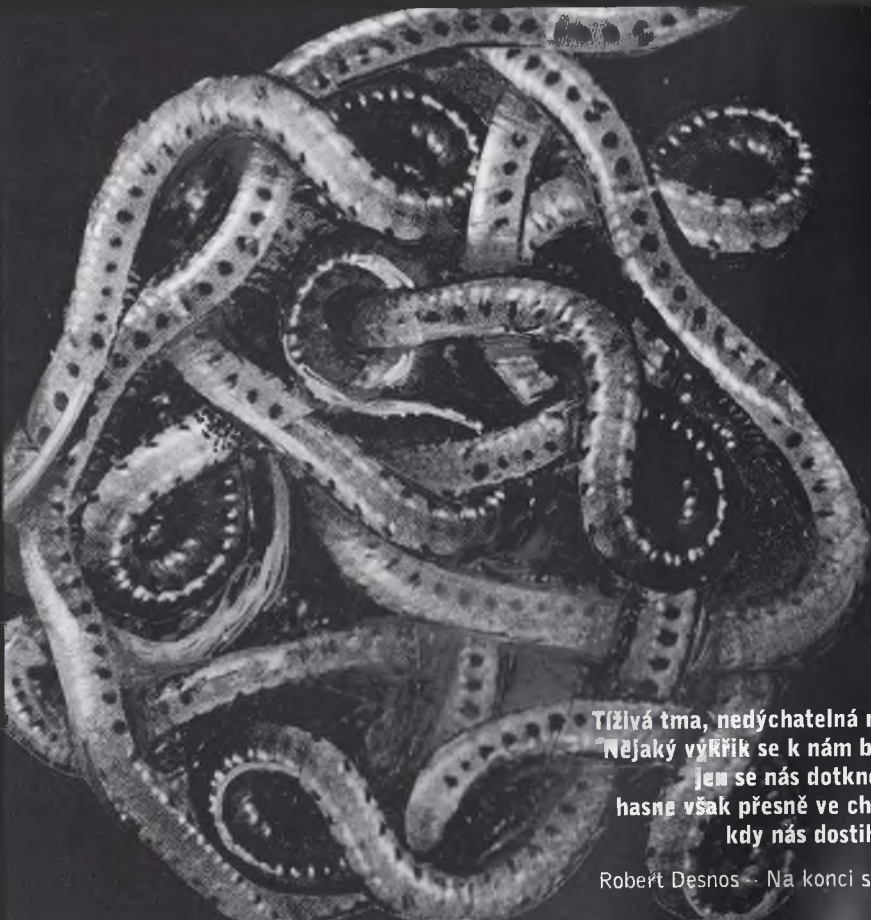
Zřizovatelem Divadla Petra Bezruče je
Statutární město Ostrava.

www.bezrucı.cz

Lars Noren

Chaos je sousedem Boha

**Tíživá tma, nedýchatelná noc.
Nějaký výkřik se k nám blíží,
jen se nás dotknout,
hasne však přesně ve chvíli,
kdy nás dostihne.**

Robert Desnos – Na konci světa

LARS NORÉN

CHAOS JE SOUSEDEM BOHA

Překlad

Šárka Císařová a Olga Bártová

Režie

Josef Janík

Dramaturgie

Šárka Císařová a Olga Bártová

Výprava

Marta Roszkopfová

Hudba

Norbert Lichý

HRAJÍ

Ernst

Norbert Lichý

Helena

Marcela Čapková

Frank

Tomáš Dastlík

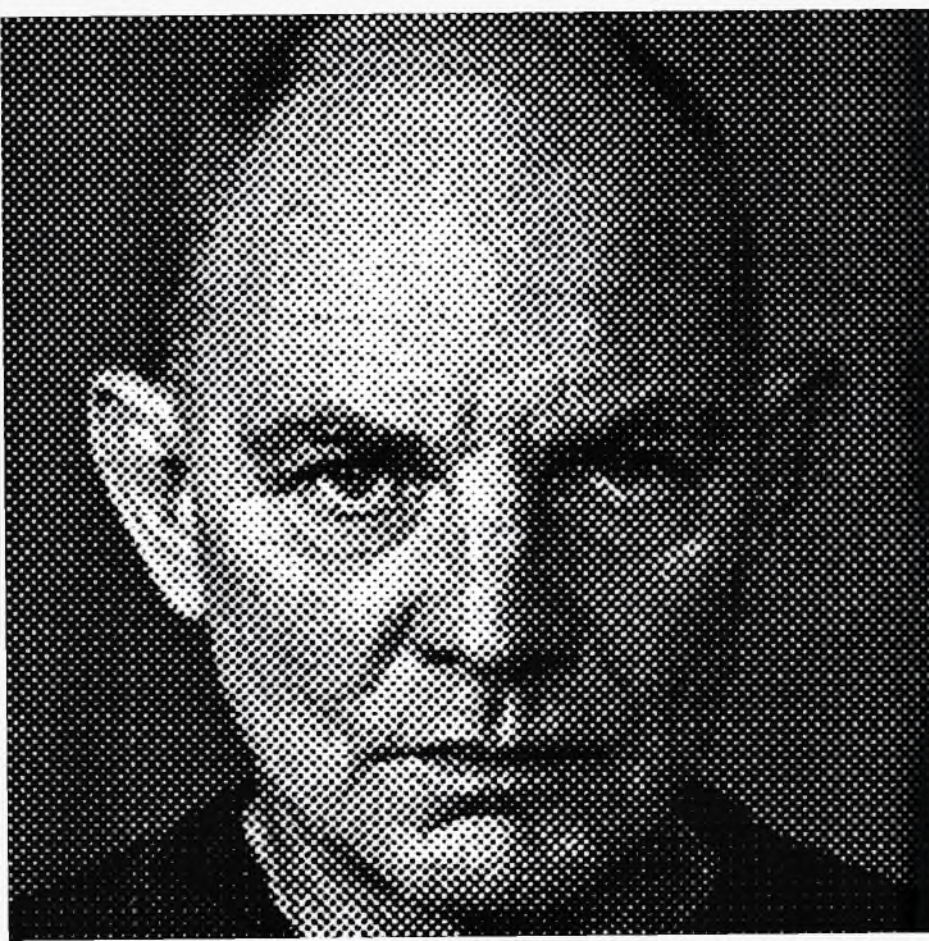
Ricky

Lukáš Burian

Rex

Jan Monczka j.h.

ČESKÁ PREMIÉRA 10. PROSINCE 2004.

LARS NORÉN (*1944, Stockholm)

- Nejvýznamnější současný švédský dramatik. Od roku 1999 působí jako umělecký ředitel divadla Riks Drama. Věnuje se i divadelní režii. V loňském roce mu Švédská akademie udělila prestižní Severskou cenu.
- Debutoval v sedmnácti letech básní **Fuga**. Intenzivní básnické období poznamenala těžká osobní krize - roku 1963 jím hluboce otřásla matčina smrt. Krize vyvrcholila na jaře 1964, kdy se Norén psychicky zhroutil. Zdálo se mu, že matka pořád žije, neustále ji kolem sebe viděl a na podzim téhož roku byl hospitalizován na psychiatrické klinice v Lundu. Diagnóza zněla: schizofrenie.

„Celý rok před hospitalizací jsem chrlil mraky slov. Celý rok života. Chodil jsem za matkou do nemocnice, pozřela ji rakovina.“

- V létě roku 1978 zasáhla do Norénova života podivná náhoda. Pracoval zrovna na hrách **Odvaha zabít** a **Čin bez milosti**. Prolínání reality a fikce si tehdy až ďábelsky zahrálo s jeho psychikou, protože příběh otcovy smrti (v **Odvaze zabít** dokonce otcovraždy) se zároveň odvíjel i v jeho osobním životě. Norénův otec zemřel v říjnu, tři měsíce po dopsání *Odvahy zabít*. Tato shoda okolností v něm vyvolala pocit viny, že svými hrami otcovu smrt způsobil. Později k těmto událostem poznamenal: **„Mělo se to odehrát opačně. Otcova smrt měla podnítit napsání *Odvahy zabít*, jež mě měla dohnat k analýze.“** Norén nakonec začal slověům přikládat magickou moc a musel podruhé – čtrnáct let po matčině smrti – vyhledat pomoc psychiatrů.
- V osmdesátých letech se začal věnovat výhradně psaní dramát. Průlomovou hrou se stala dosud nejčastěji překládaná a uváděná **Noc je matkou dne** (1982) – jediná Norénova hra zinscenovaná v bývalém Československu zásluhou DPB, na niž volně navazuje **Chaos je sousedem Boha** (1983).

„Často začnu psát hru o tématu, jež mě zajímá, přidám příběh, událost, která není autobiografická. Poté mi z toho napotřetí, napočtvrté nebo i napopáté vznikne »normální« hra. Pak se sám sebe zeptám: Co to děláš? Proč neříkáš pravdu? Proč to nenapišeš tak, jak se to doopravdy stalo? Teprve pak to začne být zajímavé, fantazie se rozletí.“

Foto z inscenace Noc je matkou dne, DPP 1991

- V období 1983–1990 vzniklo bezmála dvacet her, k nejuváděnějším patří: **Démoni** (1984), **A dej nám stíny** (1988), **Podzim a zima** (1989), **Bobby Fischer bydlí v Pasadeně** (1992), **Léto** (1992). Rodina v nich ztělesňuje vyprahlý model švédské střední vrstvy na přelomu let osmdesátých a devadesátých, kdy sociální blahobyt střídá ekonomická recese a nové hrozby jako aids a přístěhovalcké vlny. Bolestná setkání se odvíjejí v důvěrně známém prostředí domova, za jehož dveřmi není všechno tak báječné, jak se zprvu jeví.
- Koncem devadesátých let se Norénova dramatika vydala novým směrem. Problémy mezilidských vztahů se rozšířily o téma despotismu, fašismu a chaosu společnosti na přelomu tisíciletí. Trilogie „Morire di Classe“ se zaměřuje na různé kategorie jedinců z okraje společnosti; **Okruh osob 3.1** (1998) se odehrává mezi bezdomovci, narkomany a prostitutkami v prostředí stockholmského hlavního nádraží, **Muži stínů** (1999) mezi pedofily na psychiatrické klinice a **Sedm tři** (1999) mezi brutálními vrahy. V těchto hrách Norén třídí jednotnou dramatickou formu rodinných dramát do volně plynoucích obrazů a experimentuje s technikami absurdního, expresionistického a politického divadla.
- V nejnovějších hrách **Válka** (2003) a **Biografie stínů** (2004) se Norén vrací ke komornímu dramatu s rodinnou tematikou (4 postavy: matka – otec – dvě děti). Demonstruje v nich svůj odpor k patriarchálnímu společenskému uspořádání, který je ve **Válce** symbolizován otcovou slepotou, otec ze hry **Biografie stínů** je chromý a němý. V obou hrách se také objevují reakce na aktuální světové dění.

Lars Norén o hrách

Všechny konflikty, které herci předvádějí, se staly více či méně tak, jak jsem je napsal. Považoval jsem za nezbytné dát jim tuto formu, přestože mě naplňovaly velkou úzkostí. Psaní je pro mě vždy spjato s úzkostí a vinou, jako bych se vzpíral něčemu zakázanému. Nevím proč, ale je to tak. Tyto hry však zdaleka nebyly jediný způsob, jak pozadí mého života zobrazit. Mohl jsem sáhnout k mnoha jiným prostředkům. Ano, do značné míry to tak bylo. Můj otec opakovaně jezdil do psychiatrické léčebny kvůli alkoholismu... Matka měla rakovinu a hodně zkusila, pendlovala mezi domovem a nemocnicí a nesnesitelně se to vleklo. Měla tuhý kořínek, strašně bojovala, za žádnou cenu nechtěla odejít.

...ano, v mých hrách dochází k jisté eskalaci. Již v minulosti šílenství často sloužilo k tomu, aby postavy na scéně pronesly krásné, podstatné, složité, fascinující věci... podobně pracuji s alkoholem, jako O'Neill v Cestě dlouhým dnem do noci, abych je rozložil, přiměl je sdělit to nejnuitnější. A právě to mě na psaní her zajímá: přimět postavy, aby tyhle věci vyslovily. Má to však svá negativa. Sám jsem viděl opravdu těžké případy. Byl jsem ale i svědkem štěstí, když pravda vytryskla na povrch.

Bůh zjevuje se,
světlo dá
duši,
která noc obývá,
lidskou tvář
ale pozvedne
k těm, kteří žijí
v říši dne.

William Blake
z Proroctví nevinnosti

PŮVOD NÁZVU

Poetické názvy her **Chaos je sousedem Boha** a **Noc je matkou dne** Norén převzal ze závěrečného dvojverší básně **Příteli! Ve chvíli zkázy** švédského romantického básníka, E. J. Stagnelia (1793–1823). Báseň se podobně jako obě Norénovy hry odehrává uprostřed noci, kdy duše sevřená úzkostí bloudí temnými chaotickými krajinami v zajetí příznaků dávných fantomů. Až s ranním rozbřeskem nastává prchavý okamžik katarze, život na chvíli dostává smysl a řád a duše nahlížející nerozlučnost světla a tmy, dobra a zla, pravdy a lži se může povznést nad své utrpení a radostně zvolat:

**Proto raduj se, příteli, a zpívej v temnotách zármutku:
Noc je matkou dne, Chaos je sousedem Boha**

PŘEDEHRA = CO SE MOŽNÁ STALO PŘED CHAOSEM: NOC JE MATKOU DNE

Hra **Noc je matkou dne** je zasazena do stísněné atmosféry stejného bankrotujícího hotelu jako **Chaos je sousedem Boha**. Setkáváme se v něm s téměř identickou čtyřčlennou rodinou. Charakteristika a vzájemné vztahy postav rodičů a dvou synů se v základních rysech shodují. V **Noci** je otci Martinovi 52 let, matce Elin 50, Georgovi 26 a David slaví šestnácté narozeniny – hra se odehrává 9. května 1956. **Chaos** se podle kalendáře odehrává zhruba o pět a půl roku později (17. září 1961), postavy však zestárlý dvakrát rychleji – o jedenáct let – a Norén je navíc pojmenoval jinak: Ernst, Helena, Frank a Ricky.

Záleží jen na nás, zda **Chaos** čteme jako zcela samostatné drama, nebo jako možné pokračování **Noci**. K nejbolestnějšímu událostem rodiny došlo mimo čas obou her, v mezidobí pěti či jedenácti let, kdy se Ricky pokusil o sebevraždu, Frank seděl dvakrát ve vězení, otec dovedl hotel k úplnému krachu a matka čtyři roky neúspěšně bojovala s rakovinou. **Chaos** je vlastně jenom tečkou za dlouhým pádem, jehož zárodky se objevují už v **Noci** a bují stejně rychle jako matčina choroba, dokud nerozloží celou rodinu.

DOHRA = JAK DOPADL OTEC A MLADŠÍ SYN: ODVAHA ZABÍT

Za možné pokračování **Chaosu** a **Noci** se považuje Norénova hra **Odvaha zabít**, jež se odehrává v den třetího výročí matčiny smrti. Otcova návštěva u syna vrcholí otcovraždou, po které neskrývaně touží jak Frank, tak Ricky v **Chaosu**. Počátkem osmdesátých let se švédský režisér Björn Melander úspěšně zhostil divadelního i televizního provedení všech tří her jako volně navazující trilogie.

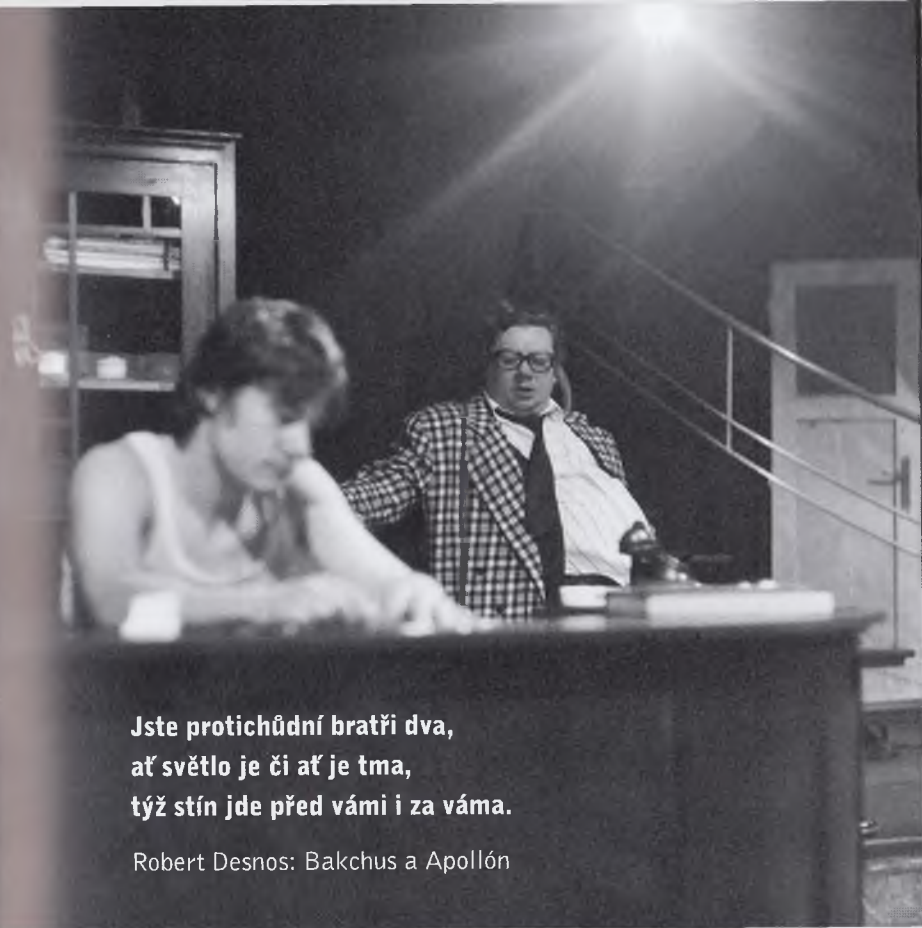
William Shakespeare – SONET 28

Jak najít klid, to věru nevím,
když klidný spánek byl mi odepřen,
od denních útrap noc mi neuleví,
den vraždí noc a noc zas vraždí den.
Dojemně si však padnou do noty,
když na skřípec mne začnou napínat:
za tebou štvu se ve dne – a co ty? –
jsi pořád dál - a pak mám v noci spát!
Podívej, říkám dni, jak krásou září,
ten rozjasní i nejchmurnější nebe,
a noci ptám se, proč se černě tváří,
když místo zlatých hvězd má přece tebe.
Den každý den mě čím dál víc jen kruší
noc každou noc chce utýrat mou duši.

William Shakespeare – SONET 73

Ten roční čas je, vidíš, na mně znát,
kdy žluté listy, těch pár posledních,
na větvích visí, jimiž třese chlad –
v těch pustých kůrech ptačí zpěv už ztich.
Smrákání toho dne už ve mně uvidíš,
co po západu slunce skomírá;
černá noc kradmo unáší ho pryč –
ta pečeť klidu, smrti druhé já.
Ve mně už vidíš žár se tetelit,
co na popelu svého mládí leží
jak v poslední své žhavé posteli;
čím plál, tím dohořel – teď doutná stěží.
Když tohle vidíš, rozhoříš se touhou
milovat víc, co ztratíš zanedlouho.

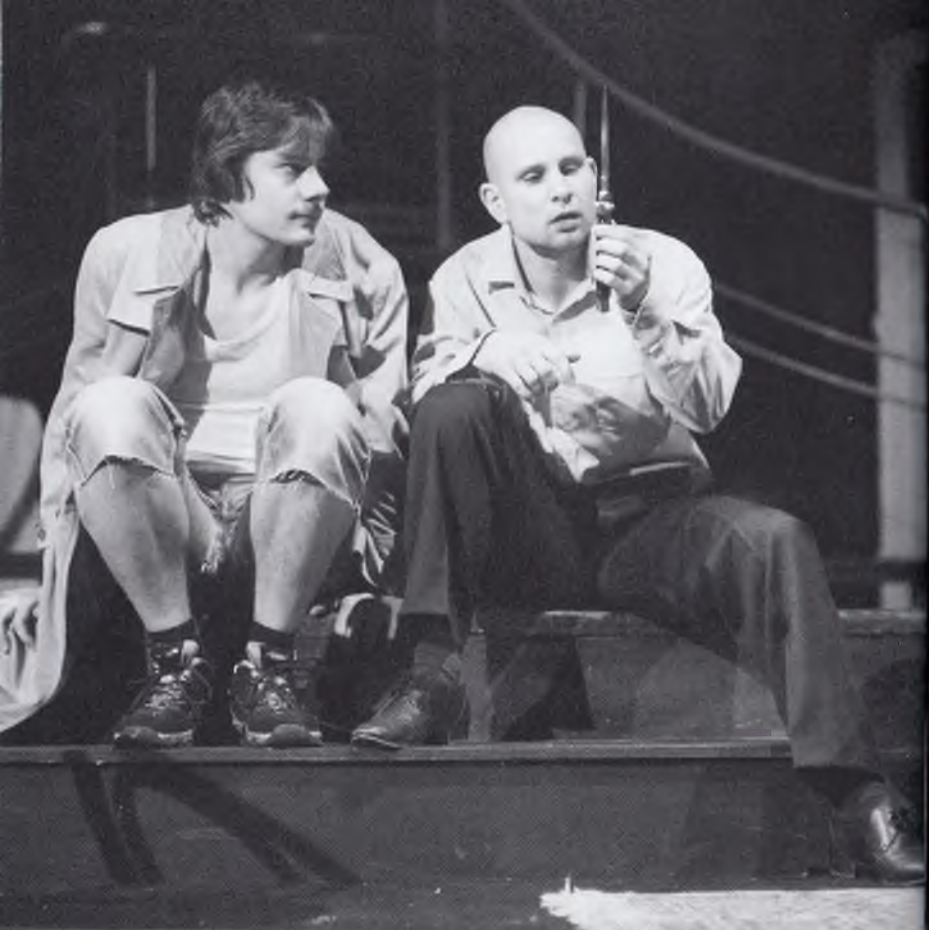

**Jste protichůdní bratři dva,
ať světlo je či ať je tma,
týž stín jde před vámi i za váma.**

Robert Desnos: Bakchus a Apollón

Norén píše asociativním postupem. Opakování stejných témat v odlišných rodinných situacích a konstelacích je pro něj klíčem k čím dál hlubšímu pronikání do křehkého pletiva vztahů tvořících navenek pevnou, ale uvnitř často prohnitou rodinu: „Po dopsání *Noci* jsem získal vhled, který mě posunul ještě dál, do onoho pokoje v *Chaosu*. Odvážil jsem se v něm chvílku pobýt. A když jsem pak v *Kodani* zhlédl *Noc*, hned po příchodu domů jsem napsal *Poklid*. Hrozně jsem se ponořil do otce, na kterého jsem v *Noci* i v *Chaosu* úplně zapomněl. Během představení mě často napadá, že jsem chtěl vlastně sdělit něco jiného a že se i něco jiného stalo, něco důležitějšího.“

Lars Norén o divadle

**Každé představení musí být rána, která se jen pomalu hojí...
Jsem spokojen jen tehdy, když někdo po představení řekne:
Takhle to se mnou nemůže a nesmí skončit.**

**Pro mě existuje jenom divadlo. Je to můj domov.
O některých lidech se říká, že neumějí odlišit skutečnost od fantazie.
Já neumím odlišit skutečnost od skutečnosti.**

**Přemítám takto o svém životě:
je možné, že všechno strašné, co jsem zažil, bylo zinscenováno,
že jsem se musel stát dramatikem a popsat všechny duševní stavy
a všechny možné situace?**

**Dramatikem jsem se stal ve dvaceti letech.
Kdyby však můj život byl probíhal poklidně a beze vzruchu,
neměl bych o čem psát.**

August Strindberg: Okultní deník, 25. 1. 1901

Jsme stíny promítané na zeď mrtvých

Jaký je tvůj vztah ke smrti, ve skutečnosti i na divadle?

Tak to je velké téma. Něco ti povím. Jsme mrtví. Sedíme si tu, ale už jsme mrtví. Je to jen otázka času.

Chceš říct, že jsi optimista?

Ano, existuje totiž mnoho různých smrtí. Třeba být mrtvý zaživa – víš, že jsi mrtvý, a život kolem tebe jde dál, ostatní žijí a dýchají, ale ty jako bys spal. Také umíráme v okamžiku, kdy přestáváme být dětmi. Umíráme kousek po kousku, den po dni. Je to i úleva. Kdo by chtěl, aby mu navěky bylo čtrnáct? Je skvělé, že život má konec. Dává mu morální význam – jak jsme naložili s vlastním životem.

Takže se nebojíš.

Ne, nebojím. Chci zestárnout. Jsem zvědavý, jestli zmoudřím, vyzraju. Jen si vzpomeň, když ti bylo patnáct. Od té doby to uteklo hodně rychle, vid'? A čas, který je před námi, poleť ještě rychleji. Mluvíme, jenže mluvíme ke zdi mrtvých. Jsme stíny promítané na zeď mrtvých. Povídáme si, ale během toho povídání všechno kolem umírá. A to je podle mě krásné. Měli bychom se s tím smířit a být rádi. Že můžeme udělat něco krásného, než všechno skončí a my se rozpadneme.

(Z rozhovoru s americkým divadelním kritikem Stanem Schwartzem v Expressen, 23. 10. 2003)

Inspice **Jarmila Pauleřová**
Nároveň **Jiřina Čížková**
Rekvizity **Tereza Duhová**
Garderoba **Markéta Martinková**
Vlášanky **Dana Zajčková**
Světla **Jiří Kos** a **Radim Mroš Vaněk**
Zvuk **Michael Cisovský**
Šéf výroby **Bedřich Losovský**
Jevištní mistr **Jaroslav Vrzal**
Propagační výtvarník **Lukáš Král**
Technika **Michal Weber, Michal Fidler, Pavel Johančík**
a **Filip Kapusta**

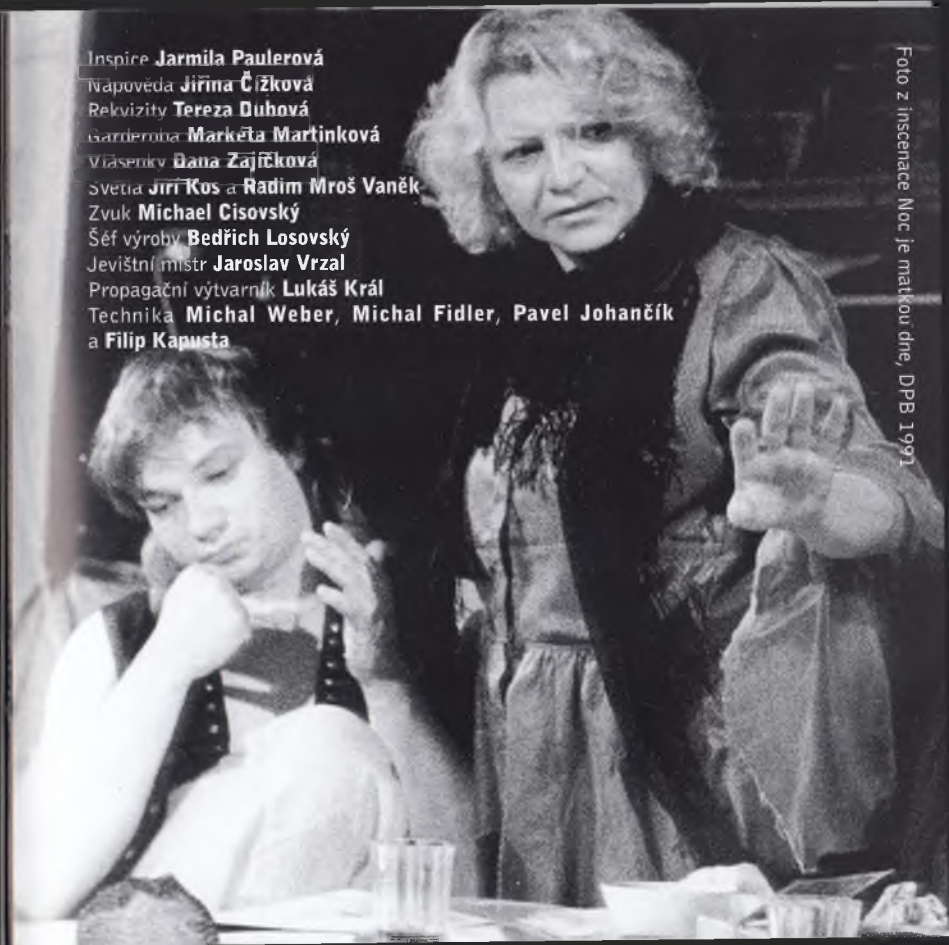

Foto z inscenace Noc je matkou dne, DPB 1991

William Shakespeare – SONET 20

Tak krásnou, ženskou tvář, můj milý, máš,
že bych ti mohl říkat moje milá,
tvé ženské srdce nezná ženskou zášť,
tvou něhu ženská faleš nezkazila.
Tvé oči víc než ženské oči žhnou
a zlatým světlem posvěcují svět,
tvé kráse všichni rádi podlehnou,
miláčkem žen jsi – mužů jakbysmet.
Příroda z tebe chtěla ženu mít,
pak k tobě samou prudkou vášní vzplála
a dala ti to, čím mi tě chtěla vzít:
k tvým božským údům další přidělala.
Tvá láska patří mě, ač vybaven
Přírodou byl jsi k potěšení žen.

Umělec je bytost poháněná démony.

(William Faulkner)